

СТРАТЕГІЯ В УПРАВЛІННІ РОЗГОРТАННЯМ ЗДОРОВ'ЯСПРИЯТЛИВИМ ПРОСТОРОМ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ АВТОНОМІЇ

Мосякова І. Ю.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького,
м. Мелітополь, Україна

У статті представлено аргументацію авторської ідеї розгортання здоров'ясприятливого простору у закладах позашкільної освіти, яка не лише переосмислює практичний досвід керівництва багатопрофільним закладом позашкільної освіти, а й створює нове підґрунтя для утвердження простору практикування у трьох вимірах «вихованець як носій цінності здоров'я», «вихованець у здоров'ясприятливому освітньому середовищі», «педагог як носій цінності здоров'я». Автором доведено, що надважливе значення має не лише визначення цих вимірів, а й їх взаємоузгодження і цілісність, а відтак управління стратегічним позиціонуванням, що має стати контрольованим, а не фрагментарним і імітованим.

Ключові слова: вихованці, координація стратегічного позиціонування

СТРАТЕГИЯ В УПРАВЛЕНИИ РАЗВЕРТЫВАНИЕМ ЗДОРОВЬЕБЛАГОПРИЯТНЫМ ПРОСТРАНСТВОМ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ВНЕШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ АВТОНОМИИ

Мосякова И. Ю.

В статье представлена аргументация авторской идеи развертывания здоровьесоблагоприятного пространства в учреждениях внешкольного образования, которая не только лишь переосмысливает практический опыт руководства многопрофильным учреждением внешкольного образования, но и создает новую почву для утверждения пространства совершения практик в трех измерениях «воспитанник как носитель ценности здоровья», «воспитанник в здоровьесоблагоприятной образовательной среде», «педагог как носитель ценности здоровья». Автором доказано, что важное значение имеет не только определение этих измерений, но и их взаимосвязь и целостность, и вместе с тем – управление стратегическим позиционированием, что должно стать контролируемым, а не фрагментарным и имитируемым.

Ключевые слова: воспитанники, координация стратегического позиционирования

A STRATEGY FOR GOVERNING THE DEPLOYMENT OF A HEALTH- FAVORABLE SPACE IN OUT-SCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS IN AUTONOMOUS CONDITIONS

Mosyakova I.

The article presents the argumentation of the author's idea of deploying a health-friendly space in out-of-school education institutions, which not only rethinks the practical experience of managing a multidisciplinary institution of additional education, but also creates a new basis for the approval of the space for practicing in three dimensions «pupil as a bearer of the value of health», «pupil in a healthy educational environment», «a teacher as a carrier of the value of health». The author has proved that not only the definition of these dimensions is important, but also their interconnection and integrity, and at the same time - the management of strategic positioning, which should become controlled, and not fragmentary and imitated.

Keywords: pupils, strategic positioning coordination

Упродовж останнього часу керівники закладів позашкільної освіти почали працювати за новими вимогами. Заклади позашкільної освіти мають бути гнучкими, придатними для вимог вихованців, як із одного боку, так і з іншого – сприяти розбудові міцного, здорового суспільства. У Законі України «Про

позашкільну освіту» (стаття 8) зазначено на необхідності «формування у вихованців, учнів і слухачів свідомого й відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих, навичок безпечної поведінки...; формування здорового способу життя вихованців, учнів і слухачів» [1]. Також статтею 15

даного Закону закріплено один із основних напрямів позашкільної освіти – оздоровчий. Цей напрям має забезпечити «необхідні умови для змістовного відпочинку та передбачає оволодіння вихованцями, учнями і слухачами знаннями про здоровий спосіб життя, організацію їх оздоровлення, набуття і закріплення навичок, зміцнення особистого здоров'я і формування гігієнічної культури особистості» [1].

Керівники закладів позашкільної освіти мають активно залучати до покращання освітньої діяльності продуктивних спеціалістів-педагогів, які не лише будуть надавати певні знання, навички, формувати відповідні компетенції, а й плекати одну з переваг серед інших закладів освіти – сприяти розгортанню здоров'ясприятливого простору для вихованців. Очевидною є аргументація Л. Ворони: «Процеси трансформації пострадянського українського суспільства висували перед педагогічними колективами позашкільних навчальних закладів такі нові вимоги: діяти більш активно та креативно; здійснювати творчий пошук нових шляхів і засобів модернізації всієї структури позашкільної освіти; запроваджувати нові форми й методи роботи; спрямувати діяльність закладу на створення умов для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку дітей та підлітків; оновити нормативно-правову базу діяльності та функціонування закладів позашкільної освіти» [2, с. 13].

На сьогодні заклади позашкільної освіти не шкодують сил для того, щоб мати більшу автономію у вирішенні різних питань. Проте у деяких моментах управління втрачає стратегічність, скочуючись до оперативної ефективності, тобто, стратегія замінюється інструментами управління (управління якістю наданих освітніх послуг, аналіз і порівняння освітніх послуг, що надаються різними центрами для дітей і молоді, управління змінами у позашкільному закладі тощо). І це віддаляє керівників закладу позашкільної освіти від створення унікальних стратегічних позицій. Однією із стратегічних позицій є розгортання здоров'ясприятливого простору, яке посилює унікальність закладу позашкільної освіти, розширює набір авторських програм розвитку відповідно багатопрофільності, чим задовольняє широкі потреби різних верств населення. Підкреслимо наявність останніх досліджень щодо проблем сприяння зміцнення здоров'я учнів, здоров'язбережувальних технологій в освіті, взаємодії суб'єктів освіти і здоров'язбережувального освітнього середовища, забезпечення емоційного комфорту дітей та учнівської молоді.

Зокрема, актуальними є дослідження, що присвячені не лише теоретичним, а й практичним аспектам, пов'язаним із зміцненням здоров'я. Серед них виділяються такі: пропаганда позитивного іміджу тіла у дітей, що протистоїть нереальним і нездоровим ідеалам краси у засобах масової інформації стосовно

форм і розмірів тіла у роботах М. Ітзоє, Р.Фрассо [3], С. Хосеїні, Р. Педхі [4]. Також важливими є дослідницькі моделі роботи із підлітками щодо ранньої вагітності підлітків, зокрема: модель мобілізації громади на підтримку запобігання вагітності підлітків [5]; модель розважально-освітнього втручання для старших підлітків з вирішення питань запобігання вагітності, передання інфекційних захворювань статевим шляхом [6] та ін.

Окремої уваги заслуговують дослідження, що вимірюють стан здоров'я дітей шкільного віку у багатьох країнах світу. Зокрема, це дослідження HBSC («Поведінка дітей шкільного віку по відношенню до здоров'я»), що ініційовано у рамках міжнародного дослідницького проекту у співпраці із Всесвітньою організацією охорони здоров'я. Даний проект не лише збирає відомості про стан здоров'я та поведінку дітей у віці 11, 13 та 15 років, а й вивчає соціальний контекст та умови для розвитку та зміцнення здоров'я. Ці дослідження вказують на важливі чинники впливу на стан здоров'я учнівської молоді, а саме: сім'я, заклади освіти, група однолітків [7, с. 97].

Звідси зрозуміло, що проблема зміцнення здоров'я дітей та молоді турбує весь світ і заклади освіти, зокрема, позашкільні, за допомогою створення нових стратегій, які будуть усвідомлені і функціоналізовані у нових авторських програмах, інноваційних посібниках, новітніх технологіях фізичного і духовного розвитку учнівської молоді – допоможуть розв'язати проблемні ситуації.

Мета роботи: охарактеризувати ідею розгортання здоров'ясприятливого простору у закладах позашкільної освіти, враховуючи існуюче положення про автономність закладу у системі управління.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Питання зміцнення здоров'я турбують фахівців різних країн. Це не лише країни із слабкими економіками і нестабільними фінансовими показниками, а й такі країни, які вважаються успішними. Зокрема, у деяких регіонах Англії, як свідчать автори великого популяційного дослідження психічного здоров'я та добробуту дітей та молоді, є велика необхідність щодо вдосконалення послуг у закладах освіти стосовно покращання емоційного, психологічного та психічного здоров'я вихованців [8].

Зважимо також і на Зелену книгу уряду Великобританії щодо покращання здоров'я дітей та молоді, де визнається необхідність втручання закладів освіти до вирішення проблем зі здоров'ям учнівської молоді. Звертаючись до викладеного, наголосимо на ідеї, що розкрита у цьому документі – діти і молодь, у яких є проблеми зі здоров'ям, завжди повинні мати доступ до потрібної допомоги в правильній обстановці і ця допомога має бути надана тоді, коли їм це необхідно і зручно. З огляду на той факт,

---

що «половина всіх психічних захворювань виникає у віці до чотирнадцяти років» [9, с. 3], як наголошується у даному документі, необхідно раннє втручання, що може запобігти загостренню проблем людини у майбутньому, і у тому числі, і соціальних проблем всього суспільства.

У США також ще існують розбіжності між системами охорони здоров'я та освіти і це при тому, що більшість американських дослідників вважають взаємозалежними зв'язки між освітою людини і її станом здоров'я. На практиці, як вказують Д. Береза, М. Олд, більшість населення не розуміє необхідності мати стратегічну позицію у цьому питанні, і саме тому сучасні діти та підлітки шкільного віку відчувають різні проблеми зі здоров'ям. Серед таких проблем вчені називають «стрес, фізичне та емоційне насильство, голод, проблеми із зором, слухом чи зубами, астма чи інші хронічні захворювання» [10, с. 818].

Також наголосимо і на останніх дослідженнях, які показують, що дитинство є ідеальним часом для того, щоб пропагувати цінність здоров'я тіла будь-якого розміру, а не зважати на ті ідеали, які нав'язані засобами масової інформації. Наприклад, актуальною вдається сучасна розробка американськими вченими онлайн-книжки, в якій вміщено розповіді про те, як музика допомагає зберегти здоров'я, і у вільний час, таким чином, дитина, не зважаючи на свої розміри тіла, може із цікавістю займатися вправами. Онлайн-книга «Крихітний чи високий, могутній чи маленький – музика для всіх!», на думку американських фахівців у галузі охорони галузі охорони здоров'я, дитячої літератури та музики, є одним із прийомів у формуванні позитивного іміджу тіла [11].

Звернемося також і до зростаючої тенденції ожиріння серед дітей і молоді у країнах, що характеризуються низьким і середнім рівнем доходу населення. Зокрема, вченими конкретно окреслені стратегії профілактики ожиріння, що можуть реалізовуватися у країнах, що розвиваються. Автори на прикладі дітей і молоді, що проживають в Індії, вивчали сприйняття індійською молоддю соціально-контекстуальних факторів, що були пов'язані із ожирінням, розглядали усвідомленість молоді ролі профілактичної роботи у закладах освіти. Було виявлено п'ять актуальних тем, які потрібно організовувати як соціокультурний рух, а саме: підвищення рівня знань про здорову поведінку учнів, проектування впливу батьків на поведінку дітей стосовно здоров'я, програмування впливу закладів освіти на поведінку дітей стосовно здоров'я, створення нового контенту для впливу засобів масової інформації на поведінку суспільства стосовно здоров'я, розповсюдження контекстів для втручання спеціалістів у практики зміцнення здоров'я [12]. Дослідження вчених довели, що учні мають помірні знання стосовно правильного споживання їжі, кори-

сті фізичної активності, а батьки, заклади освіти та засоби масової інформації є важливими чинниками у формуванні уявлень як про здорову, так і нездорову поведінку і відіграють вагомую роль у профілактиці ожиріння [12].

Погоджуючись із вченими, вважаємо, що діти не можуть бути здатними вільно проводити свій час, навчатися новому, повноцінно розвивати себе, якщо вони перебувають у середовищі, що є хворим на таких рівнях, як фізичний, психічний, соціальний, емоційний, адже це заважає зреалізувати потенціал особистості. Додамо, якщо у цьому середовищі пропагуються звички, які є згубними для дітей і молоді (вживання алкогольних напоїв, наркотичних речовин та ін.), ситуація значно погіршується, що у майбутньому спотворює цінність здоров'я у свідомості учнів взагалі.

Отже, ми також вважаємо, що не тільки заклади охорони здоров'я, а й позашкільні заклади освіти, враховуючи існуючі широко поширені практики зміцнення фізичного, психологічного здоров'я, повинні мати стратегію, що ґрунтується на даних про кращі способи зміцнення здоров'я для того, щоб мати можливість для запобігання проблем на ранній стадії.

Прагнення батьків зміцнити здоров'я дітей у вільний від навчання час є дуже конкретним і здійсненним. Саме тому в Україні є рух розвитку різних видів спорту. Протягом останнього часу керівники позашкільних закладів освіти, що відносяться до фізкультурно-спортивного профілю навчання, зазнають більшого тиску з боку батьків саме з питань оздоровлення дитини, а не досягнення високих спортивних результатів. Існуючі практики у даному профілі подають надію на досягнення прогресу, хоча існуючі спортивні змагання, що зведені на неймовірних зусиллях дитини, залишаються і нині. Ми бачимо, що у цій роботі є утягнутість у гонитву за призовими досягненнями, титулами чемпіонів, і тренери іноді не розуміють необхідності мати стратегію розгортання здоров'ясприятливого простору для вихованців. У інших профілях навчання, як на нашу думку, позиція зміцнення здоров'я знівельована до орієнтованості на навчання саморегуляції, опанування власними емоціями. У такому випадку педагогічні працівники, що отримують заданий орієнтир у вигляді результатів освітньої діяльності в позашкільній освіті («формування пізнавальної, практичної, творчої і соціальної компетентностей» [13, с. 62]), можуть не бачити перспектив щодо визнання необхідності зміцнення здоров'я учнівської молоді на всіх профілях навчання. На нашу думку, це спокушає до розмивання цінності здоров'я на всіх інших профілях навчання і робота педагогів може бути спрямована не на культивування цінності здоров'я, а на інші види діяльності.

Стратегія розгортання здоров'ясприятливого

простору полягає у тому, щоб відрізнитися від інших закладів освіти, які її не впроваджують і не зважають на те, чи є вихованець носієм цінності здоров'я. Дана стратегія означає навмисний вибір окремих напрямів діяльності, які у сукупності являють собою унікальне поєднання. Саме тому ми зосереджуємо свою діяльність на трьох вимірах розгортання здоров'ясприятливого простору, а саме: «вихованець як носій цінності здоров'я», «вихованець у здоров'ясприятливому освітньому середовищі», «педагог як носій цінності здоров'я». Завдяки таким вимірам ми можемо виявляти нові позиції, що змусять не лише покращити освітні послуги закладу позашкільної освіти, а вивести його на новий рівень.

Важливість узгодження цих трьох вимірів є однією із основ управління, і ці виміри слід розглядати як єдине ціле, а не просто як забезпечення набуття «здоров'язбережувальної компетентності», а отже, узгодженість стратегії є набагато вагомішою, ніж здається.

Взаємовплив видів діяльності, які створюють основу для розгортання здоров'ясприятливого простору у закладі позашкільної освіти є нелінійним, а поступовим і цілісним. Дана робота може бути розмежована на періоди, етапи чи навіть окремі заходи і виховні справи у конкретному часі, що потребує самоорганізації для руху ціннісно-проблематизованого мислення (див рис.).

Рисунок. Стратегічна позиція моделі розгортання здоров'ясприятливого простору у закладі позашкільної освіти в умовах автономії

Більшість керівників закладів позашкільної освіти інтуїтивно уявляють, як слід спрямовувати зусилля для покращання освітнього процесу. Але критичне позиціонування на основі потреб вихованців, зокрема, потреби у зміцненні здоров'я – як фізичного, так і духовного, емоційного, взагалі не є інтуїтивним. Відмінності в потребах кожного вихованця не перетворюються на життєву позицію, якщо заклад позашкільної освіти не здійснить заходи для забез-

печення здоров'ясприятливого середовища. У іншому випадку кожний із закладів освіти будь-якого підпорядкування міг би задовольнити цю потребу, і в стратегічному позиціонуванні не було б унікального фокусу. Зазначимо, що заклади позашкільної освіти мають різні профілі, але види діяльності у великих містах і сільській місцевості є відмінними. Вважаємо, що не лише місцевість, а й географічний регіон проживання дітей є важливим при розгортанні стратегії.

Цю думку підтверджують дослідження щодо зв'язку між психічним здоров'ям та соціально-демографічними характеристиками серед учнівської молоді Данії. Так, вченими було проведено перехресне опитування серед учнів 4-9 класів (січень - жовтень 2019 р.) у рамках дослідницького проекту «Безпроблемне щоденне життя для дітей та підлітків», де оцінці було підданий стан психічного здоров'я. Вчені дійшли до таких висновків: «психічне здоров'я було гіршим серед дівчат у старших класах порівняно з дівчатами у 4-х класах, і краще серед хлопчиків у старших класах порівняно з хлопцями у 4-х класах» [14]. Вченими не було виявлено різниці в психічному здоров'ї серед дітей, що навчаються у муніципальних та приватних закладах освіти і доведено, що «психічне здоров'я було гіршим як серед дівчат, так і серед хлопців, які жили поперемінно з батьками, порівняно з проживанням обох» [14]. Також вчені презентують факт впливу географічного регіону на психічне здоров'я, і доводять існування взаємозв'язку «між психічним здоров'ям та статтю, віком з точки зору рівня, сімейної ситуації та географічного регіону» [14].

Отже, ми розуміємо важливість створення такої стратегії, яка б включала у себе різноманітний набір видів діяльності, що спрямовані на зміцнення здоров'я, враховувала б відомості про регіон проживання, сімейну ситуацію, ситуацію у близькому оточенні дитини та її уподобання контентів соціальних мереж, забезпечувала б психолого-педагогічний супровід, який є одним із головних компонентів в управлінні стійкістю і розвитком стратегічної позиції розгортання здоров'ясприятливого простору у закладі позашкільної освіти.

Чому деякі заклади позашкільної освіти не мають таких можливостей для впровадження стратегічної позиції?

Як на нашу думку, загроза криється зсередини. Якщо у закладі управлінець є мислителем, здатним до революційних думок, то він не лише операційно ефективний, а й спроможний до глибоких запитань як стосовно сенсів існування закладу в цілому, так і дійсних потреб населення у регіоні розташування. Як вказували Р. Морріс, Г. Добсон для того, щоб керівники закладів освіти могли вчасно реагувати на проблеми, «...вони повинні мати хорошу інформацію про район, місцеве населення та їх бажання забезпечити освіту» [15, с. 284].

Для управління даною стратегією необхідно задати декілька запитань:

1. Чи можна назвати взаємоузгодженими виміри «вихованець як носій цінності здоров'я», «вихованець у здоров'ясприятливому освітньому середовищі», «педагог як носій цінності здоров'я» у закладі позашкільної освіти?

2. Існуючі три виміри потребують вдосконалення з боку управління позашкільним закладом освіти чи можна все залишити, як є?

3. Яким є погляд педагогів на цінність здоров'я вихованця? Чи можна назвати заняття, які проводяться у закладі позашкільної освіти, такими, що спрямовані на зміцнення здоров'я?

4. Чи мають педагоги закладу позашкільної освіти педагогічний досвід надихання вихованців на самозміцнення, самозцілення, зростання і перетворення?

5. Чи зацікавлені представники закладу позашкільної освіти у розгортанні здоров'ясприятливого простору?

6. Чи прагнуть педагоги і вихованці до спільного емоційного комфорту та духовного благополуччя?

7. Чи зацікавлені педагоги закладу позашкільної освіти до розширення у вихованців розуміння себе як носія цінності здоров'я?

8. Чи прагнуть педагоги до фізичного і духовного зростання?

9. Чи насправді у закладі позашкільної освіти існують зацікавлені педагоги, які переносять свій фокус уваги на ціннісно-орієнтовану модель виховної роботи із дітьми та молоддю?

10. Які ідеали краси тіла існують у дітей, із якими працюють педагоги закладів позашкільної освіти? Чи залежать вони від профілів навчання?

Більшість закладів позашкільної освіти зобов'язані власній стратегічній позиції, унікальному профілю навчання і тим педагогам, які працюють із дітьми. Хоча на сьогодні відбувається поступове втрачання закладів через брак фінансування, на обговоренні стає гасло – не допустити закриття таких закладів. Як на нашу думку, слід відновити унікальне ядро закладів позашкільної освіти, зосередитись на ньому і переналагодити його діяльність на ціннісній основі, де вихованець досягає внутрішньої і зовнішньої досконалості і є носієм цінності здоров'я.

Однак у нашому досвіді така робота не завжди порівнюється і вивчається як з наукових, так і практичних позицій. Отож уявлення про досягнення збалансованої єдності суб'єктів позашкільної освіти на сьогодні існує не у всіх закладах. Проте історія кожного закладу позашкільної освіти є повчальною. Яким його бачили засновники? Якими були уявлення засновників про вихованців, які приходять навчатися до цих закладів? Які програми б вони використовували зараз? Яким би був зміст навчання, форми і методи роботи? Чи є дієвою та стратегічна

позиція, яка була закладена історією? Чи є сенс перероблювати навчальні програми різних профілів, враховуючи необхідність розгортання здоров'ясприятливого простору? Такі роздуми змусять адміністративний персонал закладів позашкільної освіти покращити свої результати та відновити унікальність. Саме завдяки таким змінам освітні послуги, що надаються унікальними закладами, будуть мати фундаментальні переваги та успішно виконувати завдання державницького характеру – творчо розвивати і виховувати учнівську молодь – майбутнє покоління нашої країни.

ВИСНОВКИ

Таким чином, нами презентовано стратегію управління розгортанням здоров'ясприятливим простором в умовах роботи закладів позашкільної освіти, який ми розглядаємо в трьох вимірах «вихованець як носій цінності здоров'я», «вихованець у здоров'ясприятливому освітньому середовищі», «педагог як носій цінності здоров'я». Здоров'ясприятливий простір ми розглядаємо як феномен, в якому інтегруються цінності здоров'я та цінності благополуччя, що є міждисциплінарним утворенням і вимагають нових принципів його пізнання. На це спрямоване наше подальше дослідження.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Закон України «Про позашкільну освіту» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 46, ст.393.
2. Ворона Л.І. (2021). Нормативно-правове забезпечення розвитку позашкільної освіти в Україні. Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки, (2), 11-16. <https://doi.org/10.26661/2522-4360-2020-2-01>.
3. Itzoe, M. S. M., & Frasso, R. (2020). Tiny or Tall, Mighty or Small—Music for All! Developing an Interactive Online Storybook to Promote Body Positivity in Children. *Health Promotion Practice*. <https://doi.org/10.1177/1524839920952404>
4. Hosseini, S. A., Padhy, R. K. (2019). Body image distortion. In *StatPearls: Treasure island*. StatPearls. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK546582/>
5. Saunders E.J. Mobilizing Communities in Support of Teen Pregnancy Prevention: “Communitywide Initiatives” Findings. *Health Promotion Practice*. 2018;19(1):16-22. doi:10.1177/1524839916662602
6. Plant, A., Montoya, J. A., Snow, E. G., Coyle, K., & Rietmeijer, C. (2019). Developing a Video Intervention to Prevent Unplanned Pregnancies and Sexually Transmitted Infections Among Older Adolescents. *Health Promotion Practice*, 20(4), 593–599. <https://doi.org/10.1177/1524839918778832>
7. The 2017/18 Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study - Methodology of the World Health Organization's child and adolescent health study. *Journal of Health Monitoring*. 2020 5(3). DOI 10.25646/6904. Robert Koch Institute, Berlin
8. Wright B, Garside M, Allgar V, Hodgkinson R, Thorpe H. A large population-based study of the mental health and wellbeing of children and young people in the North of England. *Clinical Child*

Psychology and Psychiatry. 2020; 25 (4): 877-890. doi: 10.1177 / 1359104520925873

9. Department of Health and Social Care and Department for Education . (2017). Transforming children and young people's mental health provision: A green paper. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/664855/Transforming_children_and_young_people_s_mental_health_provision.pdf

10. Birch D.A, Auld M.E. Public Health and School Health Education: Aligning Forces for Change. Health Promotion Practice. 2019; 20(6):818-823. doi:10.1177/1524839919870184

11. Itzoe, M. S. M., & Frasso, R. (2020). Tiny or Tall, Mighty or Small—Music for All! Developing an Interactive Online Storybook to Promote Body Positivity in Children. Health Promotion Practice. <https://doi.org/10.1177/1524839920952404>

12. Riggs N, Tewari A, Stigler M, et al. Indian Students' Perspectives on Obesity and School-Based Obesity Prevention: A Qualitative Examination. Health Promotion Practice. 2013; 14(6): 816-823. doi:10.1177/1524839913502203

13. Стратегія розвитку позашкільної освіти / за ред. проф. О. В. Биковської. – К. : ІВЦ АЛКОН, 2018. – 96 с.

14. Beck M.S, Fjorback L.O, Juul L. Associations between mental health and sociodemographic characteristics among schoolchildren. A cross-sectional survey in Denmark 2019. Scandinavian Journal of Public Health. April 2021. doi:10.1177/14034948211002062

15. Morris R, Dobson G. Spending the pupil premium: What influences leaders' decision-making? Educational Management Administration & Leadership. 2021; 49(2):284-302. doi:10.1177/1741143220905062